

Ю. О. Шушкевич

**ПЕРЕТВОРЕННЯ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ
НА ПАРТІЮ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В 1992–1994 рр. НА РІВНЕНЩИНІ**

Ключові слова: Народний Рух України, реорганізація, партія, Рівненщина.

Ключевые слова: Народный Рух Украины, трансформация, партия, Ровенщина.

Key words: Narodniy Rukh of Ukraine, transformation, party, Rivne region.

Осмилення та вивчення подій початку 1990-х років і тих факторів, що впливали на становлення незалежної України як початкового етапу державотворення є актуальним в даний період. Задля кращого розуміння суспільних процесів, котрі відбувалися всередині новоствореної держави, слід вдатися до вивчення та систематизації досвіду діяльності окремих політичних партій на регіональних теренах (зокрема, на Рівненщині) в період розгортання багатопартійності в області на початку 1990-х років. Автор поставив собі за мету висвітлити період реорганізації НРУ з громадської організації в партію та діяльність на Рівненщині в період 1992–1994 років. Проблему трансформації НРУ висвітлив В. Деревінський у статті «Трансформація НРУ з громадсько-політичної організації в партію». Проблему регіонального становлення НРУ на Волині досліджував М. Тиский. Дана робота спрямована на поглиблення регіонального вивчення діяльності НРУ на Рівненщині.

Від моменту утворення НРУ в його лавах відбувалася гостра дискусія: перетворюватися в політичну партію чи лишатися громадською організацією. Сигнали про неузгодженість дій демократів членів Руху виникали постійно. Газета «Волинь» з цього приводу писала: «Жваву і зацікавлену дискусію викликало питання про ставлення Руху до місцевих Рад народних депутатів. Сьогоднішня ситуація виглядає парадоксально: там, де в радах більшість демократів, — контакти з рухом послаблені, немає єдиної стратегічної лінії і, навпаки, там, де при владі колишні партійці, — активність місцевих осередків дуже висока, і значно тісніша співпраця з нечисленними демократич-

ними депутатськими групами. Так, наприклад, Млинівський районний осередок Руху має у виконкомі селищної Ради всього двох представників, але їх вплив на рішення влади і місцевих мешканців досить великий» [6].

Проблеми із слабкою координацією дій НРУ часто виникали на місцях, оскільки до його лав входили люди з різними політичними вподобаннями. Керівництво Руху бачило перед собою два можливих варіанти вирішення проблеми. В'ячеслав Чорновіл пропонував перетворити НРУ в політичну партію, а М. Горинь — залишитися громадською організацією. «З прийняттям Верховною Радою Акту про державну незалежність України і підтвердження цього акту волевиявленням народу на Всеукраїнському референдумі, після виборів президента України та розпаду Союзу, розпуску з'їзду народних депутатів СРСР і відставки М. Горбачова — на останній цитаделі імперії, — Рух нібито добився своєї головної програмної мети і зупинився в нерішучості: що далі? Головною ідеєю за Чорновола є організаційне структурне перетворення Руху в партію парламентської боротьби американського типу, опозиційну Президенту та уряду республіки. Аргументація В'ячеслава Чорновола базується на реальній загрозі з боку необільшовицьких сил, т. зв. соціалістичного вибору, під гаслами національного відродження, під синьо-жовтими прапорами (тепер уже державними), «позиченими» у демократів, перебрати політичну владу і загальмувати хід соціально-економічних реформ в Україні. Натомість виступ голови політичної Ради Руху народного депутата України Михайла Гориня був схвально сприйнятий учасниками засідання, аргументація була переконливою і зрозумілою. Михайло Горинь бачить Рух відкритою організацією з фіксованим членством, об'єднуючою в своїх рядах представників партій всього політичного спектру, але це потребує певних структурних змін у керівництві, наполегливих зусиль для реального об'єднання навколо Руху всіх здорових національно свідомих сил» [11]. Слід відмітити те, що будь-яке прийняте рішення мало базуватися на створенні нової програмної мети НРУ як громадської організації або партії. Ця дилема була вирішена на IV Великих зборах НРУ (грудень 1992), на яких було змінено статут, відповідно до якого НРУ ставав політичною партією: було ліквідовано інститут співголів. Рішення не було одностайним: проти

нього виступили В. Червоній та М. Поровський, котрі заявляли про необхідність збереження за НРУ статусу громадської організації [8].

Після перереєстрації членів Руху в осередках Рівненщини їх налічувалося близько двох тисяч осіб. Відчувалася гостра потреба в активній молоді, оскільки в організації велика кількість людей старшого покоління підтримувала неконструктивні методи боротьби. Перетворення НРУ на партію на Рівненщині відбувалося не без суперечок та конфліктів. В. Червоній, М. Поровський та їх прихильники відстоювали власну точку зору. Їх головним аргументом був єдиний список кандидатів від національно-демократичних сил, якого неможливо було створити через утворення партії [16]. Однак, рішення про трансформацію НРУ в політичну партію було прийнятим, і відповідно до нього вибудовувалася нова програма дій партії. Відповідно до статуту реорганізованого НРУ політичні партії не могли бути асоційованими членами; таке право зберігалось тільки за громадськими організаціями.

Перетворення НРУ з громадської організації на політичну партію мало як позитивні, так і негативні наслідки. До плюсів слід віднести:

- структурування та можливість участі у політичних виборах;
- чітке визначення із ідеологією (національно-демократична) та програмними цілями.

До мінусів:

- втрата значної кількості активістів та прихильників внаслідок звуження ідеологічних рамок, а також загальної недовіри населення до політичних партій на початку 90-х років.

Відразу після трансформації НРУ в політичну партію постало питання, на яку ділянку суспільного життя спрямувати акцент її політичної діяльності. Оскільки було обрано національно-демократичну ідеологію, вся робота спрямовувалася, відповідно, на відновлення історичної пам'яті про борців за незалежність України, сприяння діяльності УПЦ КП, роботі з місцевим населенням задля роз'яснення відмінностей тоталітарного та демократичного суспільств та росту політичної активності. Водночас відбувалося гостре протистояння із місцевими чиновниками, яких звинувачували у корупції та антиукраїнській діяльності.

Відразу після перетворення на партію було створено ряд статутів для рад усіх рівнів. Зокрема, статут фракції Руху в Рівненській міській Раді народних депутатів, схвалений 12.02.92 р., передбачав:

– ухвала фракції Руху є обов'язковою для кожного члена фракції. Членом фракції забороняється агітувати проти ухвали фракції, голосувати проти неї, або ж утримуватись по прийнятій ухвалі на сесіях міської Ради народних депутатів;

– від імені фракції Руху має право виступати лідер фракції або будь-який її член тільки за дорученням фракції. В екстремальних умовах лідер фракції має право від імені фракції просити перерву в сесії для проведення засідання фракції. При наданні такої перерви кожен член фракції, присутній на сесії, зобов'язаний прибути на засідання фракції [10].

Вже на початку 1993 року стало очевидним, що держава знаходилася в стані глибокої кризи, щоб створити дієву протидію представникам комуністичній партії, було створено антикомуністичний антиімперський фронт Рівненської області. Його було сформовано 4 квітня 1993 року у присутності представників і лідерів національно-демократичних партій, об'єднань, рухів і громадських організацій області: НРУ, Українська республіканська партія, Просвіта, Демократична партія України, Братство вояків УПА, Товариство політв'язнів і репресованих, Волинська Січ, Союз Офіцерів України, Союз українок, Спілка фермерів, Братство Андрія Первозваного, Комітет солдатських матерів, Державна самостійність України, Українська національна асамблея, Український національний союз оборони, Всеукраїнське об'єднання солідарності трудящих, Нова Україна. Крім цього, в роботі форуму взяли участь народні депутати України: член президії Верховної Ради, академік Володимир Пилипчук, заступник голови КНДС Микола Поровський, голова крайового Руху Василь Червоний» [10]. Наступного року частина організацій Антиімперського фронту утворила виборчий блок «Вибір-94» на чолі з НРУ.

В цей час було важливо поповнити ряди молодим членством, щоб цього досягнути було обрано метод літнього таборування. Однією із наймасовіших традиційних акцій стало таборування на місці битви під Берестечком. Акція відбувалася в околицях села Острів. Учасники спільною молитвою

пом'янули загиблих козаків, також було проведено різноманітні вишколи [7].

Протистояння із місцевою владою інколи виливалося у криваві сутички. Конфліктом закінчилася судова справа у Сарнах, де 13 вересня 1993 судили членів Волинської Січі, котрі демонтували пам'ятник Кузнецову в селі Кузмівка. На захист підсудних зібрався мітинг, який було розігнано «Беркутом» як несанкціонований. Але народний депутат України М. Пороський стверджував про те, що він разом із депутатом В. Червонієм провів депутатську зустріч, на що мав конституційне право [12]. Також громадського розголосу набула справа демонтажу пам'ятника М. Кузнецову в м. Рівне. Члени НРУ вимагали прибрати всі пам'ятники, встановлені за радянських часів відомому розвідникові, котрого підозрювали у скоєнні злочинів, що призвели до розстрілів мирного населення міста. На місці демонтованого пам'ятника перед будинком Рівненської міської управи було встановлено пам'ятник борцям, що полягли за волю України. Священики УПЦ КП провели панахиду; виступили в'язні сталінських концтаборів [5]. Протистояння із комуністами проявилось на листопадових урочистостях з нагоди Жовтневої революції. Непримиренність двох ідеологій провокувала появу подібних акцій з метою дискредитації політичних опонентів. Паралельно з відзначенням прихильниками комуністів річниці цієї дати, прихильники НРУ провели панахиду по жертвах комуністичного режиму та багатолюдний мітинг на якому засудили попередній репресивний державний лад та наголосили на тому, що Жовтнева революція насправді була більшовицьким переворотом [9].

Заслугує уваги співпраця НРУ із Українською Православною Церквою Київського Патріархату. 5–6 березня 1994 Рівненщину відвідав Патріарх Володимир, його супроводжували митрополит Філарет, численний клір та почесна варта — чота козаків. Вони відвідали: Рівне, Дубно, Млинів, Острог, Здолбунів, Городок, Здовбицю. Патріарх зазначив, що хоча в передвиборчий час Церква не повинна втручатися у хід виборів, але вона також не може стояти осторонь, спостерігаючи, як цілі групи населення ведуть пропаганду проти незалежності України, і наголосив на тому, що засобам масової інформації потрібно підтримувати свої, а не чужі культурні цінності [14].

Значна робота проводилась з метою вшанування воїнів УПА на місцях їх загибелі. Так, 18 грудня 1994 р. у лісовому масиві «Лисячі гори», що біля с. Борщівка Костопільського району, відбулося освячення пам'ятника на місці загибелі воїнів УПА: Володимир Ярмолка (Нестор), політреферент військової округи «Заграва», член Крайового проводу ОУН; Василь Ворощук (Щур); Федось Марчук (Антек); Петро Пінчук (Санько). Священик УПЦ КП о. Юрій відправив панахиду по загиблих повстанцях [4].

Багато уваги крайовий НРУ приділяв актуальному на той час питанню приватизації та кваліфікованому роз'ясненню прав та можливостей громадян. Так, за ініціативою Басівкутського осередку організації НРУ в приміщенні середньої школи було проведено семінар з питань приватизації, на якому виступив начальник відділу регіонального відділення Фонду держмайна України в Рівненській області Ярослав Васюк [13].

Щоб досягнути максимальної концентрації сил на Рівненщині, було утворено виборчий блок взаємодії «Вибір-94». Його необхідність було обґрунтовано таким чином: «Майбутні вибори до Верховної Ради України 27 березня 1994 року матимуть вирішальне значення для подальшої долі нашої держави. Беручи до уваги існуючу реальність політичного спектру в середовищі національно-демократичних сил Рівненщини, вважаємо за необхідне створення єдиного виборчого блоку цих сил, щоб узгодженими рішеннями досягнути головної мети — вибороти місця в парламенті тим кандидатам, які непохитно стоятимуть на захисті національно-державницьких інтересів незалежної України». До складу «Вибору-94» увійшли: Рівненський крайовий Рух, Українське козацтво Волинська Січ, обласне товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка, Союз Українок, Комітет солдатських матерів, незалежна профспілка ВОСТ, обласне товариство політв'язнів та репресованих, обласна церковна Рада УПЦ Київський Патріархат, Обласна спілка «Фермер».

Тоді ж почали з'являтися перші методичні напрацювання НРУ щодо стратегії та тактики у виборах 1994 року. Так, один із них «Основні напрямки діяльності районних організацій НРУ в плані підготовки до виборчої кампанії» — рекомендував наступне:

1. Створення банку даних.

1.1. Адміністративно-територіальний поділ району (карта району).

1.2. Поділ району на виборчі округи по виборам депутатів усіх рівнів.

1.3. Дислокація виборчих дільниць.

1.4. Зручні місця проведення агітації, пікетів, наглядної агітації.

1.5. Депутатський склад усіх рівнів, співвідношення представників різних політичних сил по всіх округах.

1.6. Аналіз попередніх кампаній.

1.7. Рейтинг різних політичних сил.

1.8. Соціальний, національний, віковий склад населення району.

1.9. Місце розташування і кількість в районі підприємств, установ, наукових, учбових закладів та інше.

2. Розгортання територіально-виборчої мережі.

3. Створення банку даних на можливих претендентів до виконавчих структур та в депутати всіх рівнів.

4. За допомогою анкет вести підбір кандидатів, їх облік, навчання та популяризацію серед населення для подальшого рекомендування до представницьких органів від НРУ [1].

Про особливості виборів 1994 року С. Олексюк згадує так: «Я їздив до консерваторів в Англію на навчання і з партійної роботи, і з журналістської роботи. Ми йшли тоді вперед, ми розширювали електоральне поле. Люди могли йти не тільки в партію, створено також: Українське козацтво, Молодий рух, Союз Українок. Коли ми йшли таким блоком, це було дуже потужно. Люди сприймали нас. Цікаво ще було в 1994 році, коли я був кандидатом в обласну раду, то пам'ятаю на зустрічі в будинках ніхто не приходив, мені не лишилося нічого іншого, як зробити величезний плакат: такий-то, такий-то, йде до обласної ради. І люди проголосували, тобто нікого не цікавили тоді програми. Люди цікавилися, чи ти від комуністів, чи від націоналістів» [3].

Оцінюючи роль виборів та успішність культурно-політичних акцій, здійснених НРУ, голова його Рівненського крайового осередку В. Червоній зазначив, що перемозі семи депутатів від національно-демократичних сил слід завдячувати блоку «Ви-

бір-94», в який входив цілий ряд партій і громадських організацій. Досягненням цього блоку є насамперед те, що жоден представник партії влади в області не пройшов. Рівненщина серед 25 областей дала найвищий відсоток голосів [15].

Реорганізація з громадської організації в партію, попри зменшення чисельності членства, дозволила більш структурувати НРУ. Попри суперечності в керівних органах НРУ при перетворенні в політичну партію було збережено ядро активістів, що дало змогу стати найпотужнішою партією в області. В період 1992–1994 років новоутворена партія впевнено захопила виборчий плацдарм Рівненщини, своєю активністю забезпечивши значний відсоток голосів мешканців області. Вибори 1994 року засвідчили значну підтримку ідей НРУ на Західній Україні, зокрема, і на регіональних теренах. Основною складовою частиною успіху НРУ стало сприйняття національно-демократичної концепції побудови держави виборцями. Програма виходу з економічної кризи разом із відродженням історичної та духовної спадщини була співзвучна із вимогами середньостатистичних мешканців. В той же час гостро стояло питання, щодо протистояння із чиновниками, більшість з яких були вихідцями із радянської номенклатури і зберегли владні повноваження.

Джерела та література

1. Особистий архів автора. Основні напрямки діяльності районних організацій НРУ в плані підготовки до виборчої кампанії.
2. Особистий архів автора. Статут фракції Руху в Рівненській міській Раді від 12.02.92 р.
3. Особистий архів автора. Спогади Сергія Олексюка від 15.04.09 р.
4. Вшанували пам'ять// Волинь. — 1994. — 23 грудня. — С. 3.
5. Загиблим за Україну// Волинь. — 1994. — 21 травня. — С. 5.
6. Координаційна Рада Руху//Волинь. — 1992. — 18 січня. — 3 (8). — С. 2.
7. Кричильський С. Чотири доби у таборі під Берестечком/С. Кричильський //Волинь. — 1993. — 25 червня. — С. 6.
8. Літковець Н., Світополонява Т. IV Великі збори Руху: не змінюючи форми змінили суть/Н. Літковець, Т. Світополонява// Рівне. — 1992. — 11 грудня. — С. 2.
9. Маніфестація в Рівному все-таки відбулась, правда, антикомуністична// Волинь. — 1994. — 11 листопада. — С. 4.
10. Об'єднались, щоб перемогти// Волинь. — 1993. — 6 квітня. — С. 1.
11. Омельчук В. /В. Омельчук //Волинь. — 1992. — 5 (10). — С. 3.

12. Поровський М. Чи змиють потоки брехні криваві плями з мундирів міліції? /М. Поровський// Волинь. — 1993. — 1 жовтня. — С. 3.
13. Пульс// Волинь. — 1994. — 23 грудня. — С. 2.
14. Степаненко М. Його святість на землях Волині/М. Степаненко // Волинь. — 1994. — 11 березня. — С. 5.
15. Степаненко М. Нотатки з першої прес-конференції народних депутатів України/М. Степаненко // Волинь. — 1994. — 15 квітня. — С. 3.
16. Шумик В. Сімейні чвари не припинилися//Рівне. — 49(116). — 4 грудня. — С. 4.

Анотації

Шушкевич Ю. А. Преобразование Народного Руха Украины в партию и основные направления ее деятельности в 1992–1994 гг. на Ровенщине.

В статье исследована реорганизация «Народного Руха Украины» из общественной организации в политическую партию и основные аспекты ее деятельности на Ровенщине в период 1992–1994 годов. Охвачен период от преобразования в партию к парламентским выборам 1994 года.

Shushkevich Y. A. Reorganization of Narodniy Rukh of Ukraine into a political party and main directions of its activity in 1992–1994 in the Rivne region.

The article deals with the reorganization of Narodniy Rukh of Ukraine from a public organization into a political party and the main aspects of its activities in Rivne region. The period of reorganization into the party by the parliamentary elections of 1994 is analyzed.